

FARKAS ANNA

A MAGYARORSZÁGI GÖRÖG NEMZETISÉG OKTATÁSÁRÓL A NYELVHASZNÁLAT TÜKRÉBEN

Néhány évvel ezelőtt az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán Dr. Bartha Csilla konzulens segítségével kezdtem el a magyarországi görögök nyelvhasználatának problémáival foglalkozni. Szociolingvisztikai tanulmányaim kezdetétől fogva érdekelt, hogy Magyarország tizenhárom honos kisebbsége, azok közül is a legdélebbi anyaországgal rendelkező, a magyartól mentalitásában olyannyira eltérő nép miképp él hazánkban, mennyire tudta megőrizni nyelvét, hagyományait. Minden országban, ahol hosszabb-rövidebb ideje kisebbségek is élnek (és ez a világ csaknem valamennyi országáról elmondható), megjelenik a kétnyelvűség valamely fajtája, így van ez hazánkban is. Céлом az volt, hogy megvizsgáljam, a magyar nyelvi dominancia miképp érinti a görög–magyar kétnyelvűség még meglévő formáit, illetve milyen lehetőségek kínálóznak napjainkban a nyelvmegtartásra. Bár ezen a téren az oktatás önmagában nem tehet csodákat, mégis a családi szféra után a nyelvhasználat második legfontosabb helyszíne.

Kérdés, hogy egy most kialakulóban lévő globális világban a kisebbségeknek, etnikai identitásuk megőrzésének, milyen szerep jut. Egyrészt az anyanyelvüket megőrző, ugyanakkor a többségi nyelvet is elsajátító, két- vagy többnyelvű egyének előnyt élveznek abban, hogy két nyelvben és kultúrában képesek eligazodni, másrészt a kétnyelvűség kiegyensúlyozatlan modellje (a domináns többségi nyelv hatása) a globalizáció által csak még inkább felgyorsuló nyelvcserefolyamatoknak kedvez.

A magyarországi nemzetiségek alapvető oktatási jogairól

A kisebbségek emberi jogainak tiszteletben tartása az állam alapvető kötelessége. A nyelvi jogok az emberi jogok közé tartoznak, „az egyén polgári, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális jogainak egyenlő élvezetét védő elidegeníthetetlen és egyetemes normák egymásba illeszkedő szövevényéhez tartoznak”.¹ A nyelvi jogok elismerése az egyén szintjén azt jelenti, hogy mindenki megválaszthatja egy vagy több anyanyelvét, amely mások által tiszteletben tartandó (függetlenül attól, hogy többségi vagy kisebbségi nyelvről van-e szó), és melyet hivatalos helyzetekben is használhat, illetve melyen

anyanyelvi oktatásban részesülhet. Közösségi szinten a kisebbségi csoportnak „joga van a létezéshez (vagyis a különbözőséghez)”,² a kisebbségi nyelv őrzéséhez és fejlesztéséhez, olyan oktatási intézmények létrehozásához, melyekben kisebbségi nyelven folyik az oktatás, az állam ügyeiben való részvételre, támogatás igénylésére a közösség önállóságának fenntartásához (például saját sajtó, rádió, tévé felállítására vagy más kulturális, vallási, oktatási kezdeményezésre).

A legtöbb ország többségi társadalomba tartozó domináns nyelvet beszélő tagjai számára természetes, hogy a kisebbségi nyelvet beszélő egyének sajátítsák el az ő nyelvüket, hiszen a társadalmi, gazdasági érvényesülésben csak így lesznek képesek egyenlő esélyekkel indulni. Ez viszont diszkriminációnak minősül, melyet a nyelvvel kapcsolatban a *lingvicismus* fogalmával írnak le. A lingvicismus Skutnabb-Kangas definíciója szerint egy „olyan ideológiát és gyakorlatot jelent, amelyet a hatalom az anyagi erőforrások egyenlőtlen elosztásának a legitímálására, megvalósítására és újratermelésére használ a nyelv alapján meghatározott csoportok között”.³

A magyarországi kisebbségek helyzetét *Magyarország Alaptörvényének XXIX. cikke* rögzíti: „A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van az önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi nyelvhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.”⁴

Az 1993-ban elfogadott LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól egyéni, valamint kollektív jellegű jogokat biztosít az ország területén élő 13 honos kisebbségnek a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, az oktatás terén, a kulturális életben és a tömegkommunikációban is. Ezeket a jogokat a nemzetiségek jogairól szóló 2011. CLXXIX. törvény is megerősítette.⁵

A magyarországi görögség nyelvhasználatának vizsgálatáról

A Magyarország területén élő 13 kisebbség közül a görögök jelenléte több évszázados múltra tekint vissza. Több hullámban érkeztek az országba, legutóbb a múlt század közepén, a görög polgárháború következtében. A 2001-es népszámlálás adatai szerint görög nemzetiségűnek 2509 fő, görög anyanyelvűnek 1921 fő vallotta magát.⁶ Saját szervezeteik alapján becsült létszámuk 4–4,5 ezer főre tehető. A görög nemzetiségűek 82%-a magyar állampolgár. Idegen nyelvként 2860 fő beszéli a görög nyelvet és 366 azoknak a száma, akik csak anyanyelvükön, tehát csak görögül beszélnek.

A magyarországi görögség nyelvhasználata kapcsán több hipotézis igazát kutattam, melyek közül a nyelvhasználat és az oktatás kapcsolatát a követ-

kező érinti: *a legfiatalabb generáció tagjai a görög nyelvet nagyrészt már az iskolában, idegen nyelvként, szervezett keretek között sajátítják el, és a mindennapokban már nincs olyan élethelyzet, ahol rá lennének kényszerítve a görög nyelv rendszeres használatára.* A görög kisebbség legnagyobb részét az 1950 körül bevándoroltak, illetve az ő leszármazottaik alkotják. Az elmúlt ötven évben, ha a bevándorlókat tekintjük első generációnak, három-négy nemzedékből áll a közösség. Ez azt jelenti, hogy a nyelvcsere már igen előrehaladott állapotban kell, hogy legyen. Ezt igazolták a nyelvhasználati kérdőívek eredményei is. A 6–16 éves korosztály már inkább magyar egynyelvűekből áll, akik görög származásúak, és a görög nyelvet idegen nyelvként sajátítják el az iskolában. A magyar nyelv dominál csaknem minden nyelvi szintéren, kivételt képeznek a különböző öszszejövedetek, ahol a közösség tagjai általában görögül beszélnek egymással.

Az életkor növekedésével a görög nyelv használatának mértéke, a nyelv tudása és a görög nyelv iránti attitűdök pozitív összefüggést mutatnak. A harmadik és negyedik nemzedék tagjai sokkal gyakrabban használják a görög nyelvet, és nyelvtudásuk is magasabb szintű, mint a fiatalabbaké. A nyelv iránti attitűdök az életkor csökkenésével sem sokat változnak: a fiatalabb generációk tagjai is fontosnak tartják a görög nyelvtudást.

A családon belüli generációk közötti nyelvtadás csökken, így az egyéni nyelvvesztés mértéke növekszik. A vegyes házasságok nagy számának is köszönhetően egyre kevesebb családban marad a kommunikáció nyelve a magyar. Ha a szülők nem törekednek tudatosan arra, hogy gyermekük otthon görög szót halljon, akkor nagyon kicsi az esély arra, hogy kétnyelvűvé váljon. Valószínűbb, hogy nyelvvesztés következik be, és a gyermek származását tekintve a görög kisebbséghez tartozó, de magyar egynyelvű beszélő lesz.

A kisebbségi oktatás és a kétnyelvűség elméleti összefüggéseiről

A továbbiakban a kisebbségi oktatás és kétnyelvűség elméleti összefüggéseinek felvázolása elengedhetetlen ahhoz, hogy a magyarországi görög kisebbség körében végzett megfigyeléseket teljes egészében tudjuk értelmezni.

A nyelv a kulturális identitás egyik központi eleme, ezért a kisebbségi nyelv megőrzése vagy elvesztése alapvető fontosságú az adott közösség számára. Másrészt viszont ahhoz, hogy a kisebbségek (kulturális identitásuk megtartásával) integrálódni tudjanak a befogadó ország társadalmi és gazdasági életébe, elengedhetetlenül szükséges a többségi nyelv elsajátítása is. Fishman a nyelvcsere-nyelvmegőrzés szempontjából a legkritikusabbnak a család nyelvtörökítő szerepét tartja. A kisebbség jogainak támogatása, legfőképpen az anyanyelvi oktatás biztosítása a nyelvmegőrzés egyik elengedhetetlen kritériuma, „mivel az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás mennyisége, minősége és az egyéni nyelvvesztés, valamint a közösségi nyelvcsere között

szoros összefüggés van”.⁷ Az egyes országok oktatási stratégiája a nyelvpolitika és a különböző ideológiák függvényében alakul, ahogy azt Bartha Csilla összefoglaló táblázatában is láthatjuk (1. táblázat).⁸

1. táblázat

A kisebbségi nyelvek és kultúrák nyelvpolitikai támogatottsága

Kisebbségi nyelv és kultúra elismerésének foka ⁹	Ideológiák (Deficit vs. értéknövekedés) ¹⁰	Társadalmi-politikai cél ¹¹	Kisebbségi oktatás fajtája ¹²	Nyelvi kimenet ¹³	Nyelvpolitikai orientáció ¹⁴
1. szint	L2 tanulási deficit (Nyelvi nacionalizmus)	Teljes asszimiláció, a kisebbségi nyelv betiltása	Szubmerziós programok	Egynyelvűség (Szubtraktív)	Nyelv mint probléma
2. szint	Társadalmi gyökerű tanulási deficit (Nyelvi nacionalizmus)	Asszimiláció, kifinomultabb eszközökkel; felzárkóztatás, igazodás a többségi normákhoz	Strukturális immerzió; korai átírányító programok; felzárkóztató programok	Korlátozott kétnyelvűség (Szubtraktív)	Nyelv mint probléma
3. szint	Társadalmi/ kulturális különbségekből adódó tanulási deficit (Nyelvi nacionalizmus)	Multikulturalizmus, gyakran a kisebbségi nyelv elismerése nélkül	Többségi nyelvű oktatás idegennyelvtanítással; multikulturális oktatás	Korlátozott kétnyelvűség (Szubtraktív)	Nyelv mint probléma
4. szint	Az anyanyelvtől való megfosztottságból eredő tanulási deficit (Nyelvi nacionalizmus)	A kisebbségi nyelv szerepének felismerése nyelv, identitás és tanulás viszonyában, ám csak mint az asszimiláció kifinomultabb eszköze	Átírányító programok	Relatív egynyelvűség / korlátozott kétnyelvűség (Szubtraktív)	Nyelv mint probléma
5. szint	A kisebbségi nyelv közösségi megtartása a magán-szférában: erősítő, értéknövelő a kisebbség tagjai számára (Többnyelvű nemzetállam)	A kisebbség joga megőrizni és fejleszteni nyelvét és kultúráját	Hivatalos és kiegészítő kisebbségi nyelvmegtartó programok; kisebbségi immerziós programok, szeparatista programok	Magas szintű szóbeli és írásbeli kétnyelvűség; (Additív) (A szeparatista programok esetében egynyelvűség)	Nyelv mint jog
6. szint	Nyelvi egyenlőség, kölcsönös alkalmazkodás; a kisebbségi nyelv és kultúra intézményes elismerése és támogatása a teljes társadalom érdeke: értéknövelő a többség számára is	A kisebbségi nyelv formális elismerése és intézményesítése	Teljes körű, anyanyelvi oktatási rendszer; két-utas programok	Magas szintű szóbeli és írásbeli kétnyelvűség (Additív)	Nyelv mint forrás

Az anyanyelvi oktatás a kisebbség számára nemcsak mint a nyelv megőrzésének feltétele fontos, hanem presztízstényező is. „Az a tény, hogy egy nyelvet az iskolában tanítanak, s még inkább az, ha azon a nyelven tanítanak [...], rendkívüli módon növeli a kisebbségi nyelv tekintélyét, s ezzel hozzájárulhat a nyelvcsere lassításához”.¹⁵ Egy adott iskola tannyelve tehát rendkívül meghatározó a kisebbségi, de a többségi nyelv beszélői számára is. Ennek tudományos okát a *hozzáadó* (additív), illetve a *felcserélő* (szubtraktív) kétnyelvűségi helyzet fogalmaival írhatjuk le. Az első esetben a heterogén környezetben használt nyelveket és a hozzájuk kapcsolódó kultúrákat egyformán értékelik, s azok megközelítőleg azonos státusszal bírnak. Ilyenkor az egyik nyelvhez hozzáfejlődik a másik. Mivel a nyelvek elsajátítása ebben az esetben vonzó cél, számos esetben az egyén adottságainak teljesebb kibontakozását teszi lehetővé. Felcserélő kétnyelvűségi helyzet esetén a környezet az egyik nyelvet és kultúrát előnyben részesíti a másikkal szemben, így a felértékelte (a domináns nyelv) tanulása jellemzi. Ennek a nyelvsajátítási folyamatnak esetleges következménye lehet a kettős *félnyelvűség* (*szemilingvalizmus*), ami mindkét nyelven hiányos kompetenciát feltételez (de félnyelvűség egynyelvű beszélőknél is kialakulhat, így nem kizárólag csak a kétnyelvű beszélőkre vonatkoztatható). Az imént felvázolt kétnyelvűségi helyzetek a valóságban természetesen nem ilyen kiélezetten, hanem átmeneti típusokban jelentkeznek.

A kétnyelvű oktatásnak gyenge és magas hatékonyságú típusait különböztetjük meg attól függően, hogy az oktatás végső célja az egynyelvűség vagy a kétnyelvűség. A nemzetiségi gyerekek szüleinek nagy felelősség hárul a megfelelő iskola kiválasztásában, hiszen a tét egyrészt az anyanyelv megőrzése, másrészt gyermekeiknek a többségi társadalomban való érvényesülése. Lanstyák István tanulmányában a következő oktatási modelleket különbözteti el egymástól:¹⁶

1. *Másodnyelvű oktatás*: a többség nyelve az oktatási nyelv, az anyanyelvet tantárgyként sem oktatják (*nyelvi befullasztási program*). Következésképpen, hogy az anyanyelv fejlődése megreked, illetve a szocioemocionális fejlődéshez sem megfelelőek a feltételek. Ezt ellensúlyozandó a nemzetiségi diákok számára külön nyelvoktató órákat szerveznek (például *vasárnapi iskola*).

2. *Kéttannyelvű oktatás*: a tantárgyak egyik részét a kisebbségi, másik részét a többségi nyelven oktatják, esetleg egy órán belül két nyelvet használnak. Részben kéttannyelvű oktatás jellemzi a *belemerítési programokat* is, ahol a többségi nyelvet beszélő tanulók számára kezdetben minden tárgyat, később a tantárgyak felét a kisebbség nyelvén tanulják.

3. Az *anyanyelvű oktatásnak* két típusa a *teljes anyanyelvű oktatás* (minden tantárgyat anyanyelvként oktatnak, a többségi nyelvet pedig kötelező tárgyként) és az *erős anyanyelvi dominanciájú kétnyelvű oktatás* (egy-két tantárgy oktatási nyelve a többségi nyelv).

A kisebbségi beszélők számára az anyanyelvmegőrző programok teremtenek hozzáadó helyzetet, míg a felcserélő kétnyelvűségi helyzet a nyelvi befulladás programok eredménye. (Többségi beszélőknél a belemerítési programok igen sikeresek az additív helyzet létrehozására, lásd például katalán–spanyol viszonylatban.)

Az interjúk készítése idején hatályos 1993. évi LXXIX. számú törvény többek között azt is rögzíti, hogy Magyarországon az oktatás nyelve a magyar és a vele együtt élő kisebbségek nyelve, mely kisebbségeknek joguk van az anyanyelvi oktatáshoz. Ez azt is jelenti, hogy az államnak „meg kell teremtenie az anyanyelv megtanulásához és e népcsoportok kultúrájának és történelmének megismeréséhez szükséges feltételeket is”.¹⁷

A vázolt alapkategóriák alapján belátható, hogy az oktatás annál nagyobb mértékben tud hozzájárulni a kisebbségi nyelv fennmaradásához, „minél nagyobb mértékben van jelen az iskolában a kisebbség nyelve”. Lanstyák további öt feltételt sorol fel az oktatás sikerességének zálogaként: 1. az iskolahálózatnak az adott kisebbség egész településterületét be kell fednie; 2. minden iskolatípusra ki kell terjednie; 3. a diákok minden nemzedékét magában kell foglalnia; 4. az iskolák anyagi ellátottsága; és 5. az oktatás színvonala nem térhet el a többségi iskoláétól.¹⁸ Megjegyzi ugyanakkor, hogy ezen követelményeknek megfelelő oktatási rendszer nem létezik sem Magyarországon, sem pedig a magyar kisebbség lakta határos államokban.

Az olyan kisebbségek esetén, melyekben már dominanciaváltás történt, az iskolát kezdő gyerekek másodnyelvi ismeretei sokszor biztosabbak, mint az anyanyelvüké, ebből következően pedig másodnyelvük hatékonyabb eszköze az ismeretszerzésnek. A nyelvcsere előrehaladottabb állapotában „a család nyelvátörökítő szerepe teljesen megszűnik”,¹⁹ így az iskolának a közösség nyelvét másodnyelvként kell oktatnia. Ez a jelenség sajnos a magyarországi kisebbségekhez tartozók nagy részére igaz.

Lanstyák a magyarországi nemzetiségek kapcsán rávilágít arra a problémára, hogy a szórványban élő kisebbségek esetében nem mindig valósítható meg, hogy az iskolahálózat a kisebbség egész településterületét lefedje, így nem mindenhol adott a lehetőség a nemzetiségi gyerekek anyanyelvű oktatására. Az anyanyelvű (kéttanyelvű) iskola helyett ezért (sokszor objektív okokból, például a kisebbségi gyerekek kis létszáma miatt) az oktatás vagy többségi iskolában, vagy pozitív esetben *nyelvooktató nemzetiségi iskolában* valósul meg. Ilyenkor az oktatás a többség nyelvén folyik, de a diákok anyanyelvét tantárgyként oktatják. Ez azt jelenti, hogy az anyanyelvi óra minden diák számára kötelező, ezért ez az intézménytípus hatékonyabb, mint a pusztán anyanyelvápolás (például vasárnapi iskolákban). Az iskolának azonban figyelnie kell arra, hogy ne csak nyelvet oktasson, hanem a kisebbség kultúráját, földrajzát, történelmét is. Ha a kisebbségi nyelvet idegen nyelvként oktatja, annak az lehet a következménye, hogy „az ilyen

nyelvoktatás nem nyelvmegtartást, hanem ennek ellenkezőjét, nyelvcsere eredményez”.²⁰

Göncz Lajos kiemeli, hogy kisebbségi helyzetben az első nyelvi dominancia elsőrendősége esetén is legtöbbször balansz kétnyelvűség (a két nyelv nagyjából egyforma ismerete) vagy másodnyelvi dominancia alakul ki.²¹ Ezt ellensúlyozandó, az iskolának minél erőteljesebben kell támogatnia az első nyelvet és kultúrát, a szülőkkel pedig tudatosítani kell, hogy az anyanyelvi oktatásról való lemondás egyéni, ezáltal pedig közösségi nyelvvesztéshez vezet. A többség és a kisebbség nyelvének és kultúrájának egyenjogúsítása, ami a nyelvmegtartás alapvető feltétele volna, a gyakorlatban sajnos ez idáig nem történt meg.

A kutatás vonatkozó részei

A magyarországi görög nemzetiség nyelvhasználatának vizsgálatát két helyszínen, Budapesten és Beloianiszban végeztem. Egyrészt nyelvhasználati interjúkat készítettem, másrészt a kérdőíves módszert használtam a minél pontosabb adatok érdekében. Az interjúalanyaim Beloianisz polgármestere, Rizoianisz Kosztasz, felesége (a helyi óvónő) és Szabó Kálmánné Caruha Vangelio, a Görög Nyelvoktató Iskola igazgatónője voltak.²² Márkus Tamás alpolgármester úrnak és Papalexisz Anna Máriának, a beloianiszi általános iskola igazgatónőjének szintén számos hasznos információt köszönhetek a görög nemzetiségi oktatással kapcsolatban. Beloianiszban lehetőségem nyílt résztvevő megfigyelésre is a helyi óvodában.

A kutatás egyik helyszíne a Fejér megyében, Budapesttől 60 km-re található Beloianisz volt, amelyről mindenképp érdemes néhány szót szólni. A kis települést gyors tervező- és építőmunka révén 1950-ben hozták létre, mivel a görög polgárháború elől Magyarországon menedéket kereső több ezer embernek szállást kellett biztosítani. 1952-ig a község a Görögfalvát nevet viselte, majd az abban az évben kivégzett Nikosz Beloianiszról, a görög kommunista mozgalom alakjáról nevezték el. Bár kezdetben többségében görögök lakták a falut, és kisebbségben voltak a magyarok, a település jelenlegi lakosságának (1240 fő) mára csak harmada görög nemzetiségű. A görög állam pénzügyi támogatásán túl görög vendégtanárokat küld a községbe, görög tankönyvekkel látja el az iskolát, és lehetővé teszi a gyerekek görögországi cseretáboroztatását. Ezen lépések mindenképp pozitív hatással bírnak a gyerekek nyelvtanulási motivációjára szempontjából, s valamelyest késleltethetik a végleges nyelvcsereét.

A kérdőívek egy részét a budapesti és beloianiszi görög kisebbség tagjai interneten küldték el nekem. Összesen 70 kitöltött kérdőív alapján elemeztem a nyelvhasználati sajátosságokat. A kérdőívnek két változata készült, egy fel-

nőttek, egy pedig iskolások részére, melyet a két legifjabb generációban, a 6–16 év közöttiek korcsoportjában 9 fő töltött ki.

Az iskolások számára készített nyelvhasználati kérdőív, csakúgy, mint a felnőtteké, három egységből állt. Az első, általános rész az életkort, a lakóhelyet és a felekezeti hovatartozást tudakolta. A második részben, mely a nyelvhasználat, nyelvválasztással foglalkozott, hét kérdésből állt, melyek a görög és magyar nyelvtudásra, az informális nyelvhasználatra, az individuális nyelvhasználati szokásokra vonatkoztak. A harmadik rész az görög, illetve magyar nyelv iránti általános attitűdökkel foglalkozott, kitérve a görög nyelv elsajátítására vonatkozó motiváció vizsgálatára is. (A kérdőívek statisztikai elemzését Atanasziu Alexisz szociológus végezte.)

Röviden a felnőttekkel készített interjúk és kérdőívek tanulságairól. A nyelvi asszimilációnak köszönhetően a nyelvcsere általában a negyedik generációban befejeződik, így tehát a kétnyelvűség leginkább a második és harmadik generációra jellemző. Ha a magyarországi görögség tagjai a mindennapokban családjukon kívül is görög szót szeretnének hallani, azt csak a görög vonatkozású intézményekben (Nyelvoktató Iskola, Görög Nagykövetség, Országos Görög Önkormányzat), vagy görög kulturális eseményeken (táncházak, színház, énekkar) tehetik meg, tehát a nyelvhasználati színterek száma erősen korlátozott, bár ezeknek nemcsak nyelvhasználati, hanem kulturális identitás-erősítő szerepük is nagy. Általánosságban elmondható, hogy az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők általában jobban őrzik hagyományaikat, míg a magasán kvalifikáltak sokszor elhagyják közösségüket. Mivel a görög nemzetiségűek nagyobb része vegyes házasságokban él, illetve a második generációtól kezdve már maguk a szülők is kétnyelvűek, így nagyon fontos, hogy tudatosan figyeljenek arra, hogy a családi kommunikációban rendszeresen jelen legyen a görög nyelv, hiszen az elsajátításra való motiváció legelőször ezen a szinten alakul ki, és egyben alapfeltétele a kétnyelvűség fenntartásának. Ha a harmadik generációs, még kétnyelvű szülők gyermekeikhez csak magyarul szólnak, sajnos nemhogy a görög nyelv megőrzésére, de kétnyelvűség kialakulására sincs lehetőség. Ezt bizonyítják az iskoláskorú gyerekek válaszai is, akik mindannyian azt írták, hogy magyarul tudnak jobban.

A felnőttek számára készült kérdőív utolsó kérdése azt firtatta, hogy milyen intézkedésekkel lehetne támogatni a magyarországi görög nemzetiséget abban, hogy nyelve és kultúrája fennmaradjon. A válaszokból kiderült, hogy az adatközlőket foglalkoztatja közösségük fennmaradásának kérdése, egyúttal világosan látják mostani nyelvi, kulturális, oktatási, gazdasági, politikai helyzetüket. A legtöbben az oktatás jelentőségére és felelősségére hívták fel a figyelmet. Szükség lenne görög nyelvű bölcsődére, óvodára, de legfőképpen kéttannyelvű vagy legalább tagozatos általános iskolákra és gimnáziumokra. A nyelvoktatást nemcsak Budapesten, hanem vidéken is megfelelő színvonalon kell művelni. A tanároknak jól képzetteknek kell lenniük, az

általuk közvetített tudásnak pedig használhatónak, életszerűnek. Az anyaország támogatása továbbra is igen fontos szerepet játszik az oktatás területén: mind a görögországi ösztöndíjak, nyári munkalehetőségek, mind a tárgyi és pénzbeli juttatások a görög kultúra és nyelv hazai fennmaradását teszik lehetővé. A megkérdezettek egyikében felvetődött a távoktatás lehetőségének gondolata is, a gyerekeknek, illetve serdülőkorúaknak szóló speciális internetes tartalommal. Speciálisan fiataloknak szóló havilapok, magazinok is a nyelvtanulás iránti motivációt növelhetnék. Többen felvetették, hogy igen hasznos lenne egy Görög Ház létrehozása (például a Goethe Intézet, a Francia Intézet mintájára), amely a görög nyelv és a görög hagyományok ápolásának központi helyszíne lenne. Lehetőség nyílna benne ének-zene, tánc- és nyelvoktatásra, kiállítások, ünnepek színhelyéül szolgálna. Egy ilyen kulturális intézmény nagymértékben segítené a görög diszpora tagjait kapcsolataik fenntartásában, hiszen Beloianniszon kívül sokan csak különleges alkalmakkor tudnak egymással találkozni. A megkérdezettek között voltak olyanok is, akik nem érzik bajnak az asszimilációt, a legtöbben azonban szeretnék elkerülni a teljes nyelvi és kulturális azonosulást. Pozitívum, hogy sokak arra hívták fel a figyelmet, hogy hiába a hivatalos támogatás, ha a családi szinten a szülők nem ragaszkodnak következetesen ahhoz, hogy gyermekeikkel görögül kommunikáljanak, hogy velük együtt eljárjanak görög rendezvényekre, ahol barátokra találhatnak, akikkel aztán együtt élhetik a görög szokásokat. Elsődlegesen tehát az egyéneknek kell felismerniük a nyelv megőrzésének fontosságát. Bár vannak, akik határozottan kijelentették, hogy a görög kisebbség minden támogatást megkap Magyarországon, sokan arra panaszkodnak, hogy ezek a támogatások nem mindig a megfelelő helyre kerülnek. Ha erősebb lenne a közösség összetartása, kevesebb a hatalmi harc és jobb a szervezettség, ha a helyi kisebbségi önkormányzatok nagyobb jogkörrel rendelkeznének, könnyebb lenne a nyelvmegtartás és a hagyományörzés, írták többen is. A felsorolt példákban is jól látszik, hogy a görög közösségben megvan az igény arra, hogy nyelvével és hagyományai-val intenzívebben foglalkozzon.

A görög nyelv oktatása nemzetiségi tanulóknak ma Magyarországon

A kérdőív *Szoktál görögül beszélni? Ha igen, kivel?* kérdésére az iskolás gyerekek (9 fő) közül öten azt a választ adták, hogy tanáruk az egyetlen személy, akivel bizonyos esetekben (általában a nyelvórán) görögül kommunikálnak. Emellett további három gyerek említette meg tanárát válaszában azok között, akikkel rendszeresen görögül beszél. Az eredmények nemcsak a nyelvcserre előrehaladott állapotára, hanem az oktatásnak a nyelvmegőrzésben betöltött szerepére is felhívják a figyelmet. A gyerekek görög nyelvtudásukat általa-

ban a „nem nagyon jó” megjelöléssel illetik, ennek ellenére szívesen fejlesztenék azt (9-ből 8-an).

Az iskola a terepe a görög betűs írás-olvasás elsajátításának, ami a megkérdezettek egyikének sem okoz gondot. A *Ha tudsz görögül olvasni, mit olvasol általában ezen a nyelven?* kérdésre a legtöbben az újságot és a verset/regényt jelölték meg, érdekes módon az interneten elérhető szövegek csak egy-egy esetben szerepeltek válaszként. Az iskola megfelelő (az életkori sajátosságokhoz igazodó) irodalmi kínálattal valószínűleg jelentős mértékben növelhetné a gyerekek nyelvtanulási motivációját.

A megkérdezett gyerekek a tanuláskor használt analitikus gondolkodás során mindannyian a magyar nyelvet használják, de ez nem meglepő, ha összevetjük az egyéb szellemi-lelki folyamatokra (álom, ima) vonatkozó értékekkel (álom: egyvalaki görögül, a többiek magyarul, ima: ketten magyarul imádkoznak, egyvalaki görögül). Egyúttal alátámasztja azt a tényt is, hogy az oktatás nyelve (amint látni fogjuk) döntően a magyar.

2. táblázat

Görög nyelvi kommunikációs partnerek iskolásoknál (N=9)

tanárommal	édesapámmal	édesanyámmal	testvéremmel	nagyszüleimmel	rokonokkal	barátaimmal, osztálytársakkal
8	0	0	1	3	1	1

Amióta görög diaszpóra él Magyarországon, létezik görög nyelvoktatás. Kezdetben, az első diszpóra idején, az iskolák mindig a templom mellett helyezkedtek el, mivel az oktatás az egyház keretein belül folyt. Ezekben az iskolákban neves tudóstanárok és paptanítók oktattak, akik általában maguk írták a tankönyveket.

A 20. század második felében, a második diaszpóra betelepülését követően a görög menekültek gyermekeinek gyermekotthonokban tanították anyanyelvüket. Az 1950-es évektől kezdve Beloiannisban és Budapesten működött görög nyelvoktató iskola, melyekben az emigrációban kiadott könyvekből folyt az oktatás. A görög katonai diktatúra bukása után (1974) azonban a Politikai Emigránsok Egyesületének megszűntével a görög iskolák is bezárták kapuikat. Budapesten és a vidéki nagyvárosokban a Görög Kulturális Egyesület vasárnapi iskolákkal próbálta fenntartani a nyelvtanulás lehetőségét, de mivel nem volt külön iskolaépülete, volt egy olyan időszak, amikor ez lehetetlenné vált. (A magyarországi görögség egy nemzedéke nem járt görög iskolába.) 1995-től a Görög Országos Önkormányzat megkezdte a görög nyelvoktatás megszervezését, mely a tanköteles görög diákok számára heti két órában folyt, az 1998/1999-es tanévtől kezdve a belvárosban, az önkormányzat székhelyén. A 2001/2002-es tanévtől a heti kötelező óraszám négyre emelkedett, a 2002/2003-as tanévtől pedig már nemcsak csoportok-

ban, hanem osztályokban is folyik az oktatás négy+egy órában (nyelv- és népismeret).

2004-től az iskola neve és státusza 12 Évfolyamos Kiegészítő Görög Nyelv- oktató Iskola lett, mely az általános iskola első osztályától egészen érettségiig nyújt magas színvonalú nyelvi és kulturális képzést. A tanítás minden nap 16 órakor kezdődik. A budapesti tanári kar 9 főből áll: 3 tanítóból, 3 görög szakos nyelvtanárból és 3 görög szakos filológusból. A tankönyvek egy része Görögországból érkezik, másik részét a tanárok maguk írják. Az iskolában zeneoktatás is van, rendelkeznek egy amatőr szintársulattal (Neaniké Szkini) és egy könyvtárral. A nyelvoktató iskola telephelyei Miskolcon, Szegeden és Dunaújvárosban találhatóak, lehetőséget teremtve ezzel a vidéki görög diákok anyanyelvoztatására is. A Nyelvoktató Iskolának országosan jelenleg 270 diákja van, akiknek nagyjából harmada kezdi úgy az első osztályt, hogy otthonról hozott nyelvi alapokkal rendelkezik. Éppen ezért párhuzamos osztályokat indítanak a teljesen kezdő és a görög nyelvet valamelyest már tudó kisdíákok számára. A Görög Nyelvoktató Iskola nem sorolható a Lanstyák tipológiájában leírt nyelvoktató nemzetiségi iskolák közé, mivel a diákok többségi iskolába járnak, és csak délutánonként részesülnek görög oktatásban. Ezért ebben az esetben az anyanyelvápolás egy formájáról van szó, mely mégis sokkal hatékonyabbnak tekinthető a vasárnapi iskolákénál, mivel egyrészt rendszeresebb (a heti kötelező minimum 5 tanóra miatt), másrészt a nyelvoztatáson kívül számos egyéb módon ápolja a görög hagyományokat.

Beloianiszban a gyerekek már az óvodában találkoznak a görög nyelvvel: a foglalkozások keretében nemzetiségtől függetlenül napi rendszerességgel tanulnak görög nyelvű énekeket, mondókákat, melyeket egy-egy görög ünnep alkalmával elő is adnak.

Az általános iskolában a görögórák a tanterv részét képezik, kétnyelvű tanárok, illetve görögországi vendégtanárok oktatják a nyelvet a diákoknak. Sajnos a beloianiszi kéttannyelvű iskola nyelvoktató iskolává alakult át az évek folyamán, azaz a gyerekek már csak a görögóra keretében találkoznak intézményes keretek között a nyelvvel (ami azonban az országban egyedülálló módon a tanterv része) és az anyaország kultúrájával (görög irodalmat és történelmet is tanulnak ezeken az órákon). A többi tárgyat magyarul tanítják. Az általános iskolába jelenleg 57 gyerek jár. A görög nyelv tanulása nem kötelező, de sokan részt vesznek a görögórákon.

Görögöt csak elvétve oktatnak középiskolában, a felsőoktatásban pedig egyedül az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának újjörög szakán lehet görög nyelvű tanulmányokat folytatni.

A Lanstyák által meghatározott, a kisebbségi nyelv megőrzésének szempontjából sikeres oktatási rendszer kritériumainak csak egy-egy pontja teljesül: az iskolában vagy egyáltalán nem, vagy csak egyes órákon van jelen a kisebbségi nyelv, az iskolahálózat nem tudja befedni a kisebbség egész te-

lepülésterületét (lévén, hogy szórványkisebbségről van szó), az oktatás nem terjed ki minden iskolatípusra, a diákságnak nem tudja minden nemzetiségét magában foglalni, és általában az iskolák anyagi ellátottsága sem megfelelő.

Konklúzió

Elmondhatjuk, hogy a magyarországi görög nemzetiségi gyerekek nyelvoktatása egyértelműen többségnyelv-domináns, az intézményes keretek között folyó anyanyelvápolás pedig nem lehet elegendő a végleges nyelvcserre megállításhoz. Szerencsés lenne, ha Beloiannisban, ahol még viszonylag sok görög kisebbségi család él egy tömbben, lehetővé válna, hogy egy kétnyelvű (esetleg kéttannyelvű) oktatási struktúra jöjjön létre. Valószínű, hogy a nemzetiségi gyerekek így is második nyelvként sajátítanak el elődeik nyelvét, mert az iskola nem tehet csodát, ha már az otthoni, informális kommunikáció is magyarul folyik. Ugyanakkor a másodnyelv-domináns kétnyelvűség kialakítása is mindenképp kedvezőbb opció, mint a teljes nyelvvesztés. Két nyelv ismerete ma Európában mindenképpen csak haszonnal jár, így nemcsak a kisebbség, hanem a többségi társadalom tagjai számára is vonzóvá lehetne tenni a görög nyelv tanulásának lehetőségét.

Jegyzetek

- ¹ SKUTNABB-KANGAS, Tove: Mik a nyelvi emberi jogok?, In: BÁRDI Nándor – DIPPOLD Péter (szerk.): *Kisebbségi adattár VIII*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1997, 63–67. p., 64. p.
- ² Uo.
- ³ Idézi KISS Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 249. p.
- ⁴ Magyarország Alaptörvénye, Szabadság és Felelősség, XXIX. cikk (1).
- ⁵ L. a törvény V. fejezetét.
- ⁶ A népszámlálás adatai a Központi Statisztikai Hivatal honlapján érhetőek el, <www.ksh.hu> (letöltve 2012. 01. 31.). A 2011-es népszámlálási adatokat várhatóan nyár elején teszik közzé.
- ⁷ BARTHA Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás, In: NÁDOR Orsolya – SZARKA László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 56–75. p.
- ⁸ A táblázatot Bartha Csilla közli, BARTHA: *i.m.*, 66–67. p.
- ⁹ CHURCHILL, Stacey: *The Education of Linguistic and Cultural Minorities in the OECD Countries*, Multilingual Matters, Clevedon, 1986.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² GARCÍA, Ofelia: Bilingual Education, In: COULMAS, Florian (szerk.): *The Handbook of Sociolinguistics*, Blackwell, Oxford, 1996, 405–420. p.; BAKER, Colin: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*, Multilingual Matters, Clevedon, 2001.

¹³ BAKER: *i.m.*

¹⁴ Vö. RUIZ, Richard: Orientation in language planning, *NABE Journal*, 1984/2., 15–34. p.

¹⁵ LANSTYÁK István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között, *Regio*, 1994/4., 90. p.

¹⁶ Uo.

¹⁷ DEMETER ZAYZON Márta: *A magyarországi kisebbségek nyelvi jogai*, 2002, 3. p., <http://www.mtaki.hu/docs/cd2/tanulmany/14_Demeter_Zayzon_Maria.htm> (letöltve: 2012. 01. 31.).

¹⁸ LANSTYÁK: *i.m.*, 91. p.

¹⁹ Uo.

²⁰ Arturo Tosi, idézi LANSTYÁK: *i.m.*, 92. p.

²¹ GÖNCZ Lajos: A kisebbségi oktatás néhány kérdéséről a tannyelv tükrében, In: GÖNCZ Lajos: *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége*, a Magyarországi Tudományos Társaság (Szabadka) és a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének (Budapest) közös kiadása, Szabadka, 2004.

²² Fontos kiindulópont a hazai görögség megismeréséhez CARUHA Vangelió (szerk.): *Magyarországi görögök*, Körtánc Egyesület, Budapest, 1998.